

Antyk

Muzyka w czasach antycznych stanowiła część kultu religijnego

Muzyka i dyskusje o muzyce w czasach starożytnych są przede wszystkim owocem myśli artystów i filozofów starożytnej Grecji. O znaczeniu tych dokonań świadczy fakt, że nieustannie do nich nawiązywano w [średniowieczu](#) i w czasach nowożytnych.

Kultura starożytnej Grecji i Rzymu oraz innych cywilizacji od końca II tysiąclecia p.n.e. do V wieku n.e. pozostawiły ogromny dorobek w zakresie filozofii i sztuki, w którym ważne miejsce zajmuje muzyka. To jednak w ciągu wieków rozwoju kultury greckiej zrodziła się najbardziej zróżnicowana i dojrzała myśl o muzyce, a także twórczość muzyczna obejmująca szereg różnych form i gatunków.

W historii rozwoju kultury starożytnej Grecji wyróżnia się kilka okresów:

1. Kreto-mykeński (do X w. p.n.e.)
2. Homerycki (ok. X–VIII w. p.n.e.)
3. Przejściowy do wojen perskich (VIII–V w. p.n.e.)
4. Klasyczny (V–IV w. p.n.e.)
5. Hellenistyczny (IV–I w. p.n.e.)

Za twórców muzyki w greckiej tradycji uchodzą postacie znane z mitów i legend, jak Muzajos – legendarny śpiewak grecki, prawdopodobnie uczeń i przyjaciel mitycznego Orfeusza, uznawany za jednego z pierwszych muzyków, autora religijnych hymnów. Nieprzypadkowo nosił imię *Muzajos*. Jak pisał Arystoteles, miał on mówić, że największą ludzką przyjemnością jest śpiew.

W Grecji starożytnej muzyka uważana była jednak nie tylko za przyjemność, ale także za bardzo ważny element kształcenia dzieci i młodzieży. Platon (V–IV w. p.n.e.) twierdził wręcz, że muzyka to „gimnastyka duszy”.

Jednym z pierwszych filozofów, który zainteresował się [dźwiękiem](#) i rozpoczął rozważania na temat natury dźwięków był grecki filozof i matematyk Pitagoras w VI wieku p.n.e. Próbował on znaleźć odpowiedź na pytanie, dlaczego niektóre zestawienia jednocześnie brzmiących dźwięków wydają się bardziej harmonijnie niż inne. Próbował wyjaśnić prawa rządzące harmonią w muzyce przez obserwację i interpretację drgań struny w skonstruowanym przez siebie monochordzie. Był to instrument, a właściwie przyrząd fizyczny składający się z jednej struny rozpiętej na pudle rezonansowym. Przy pomocy ruchomego podstawka dzielono strunę na odcinki o różnej długości, co umożliwiało pomiar odległości między dźwiękami (czyli [interwałów](#) muzycznych). Dzięki Pitagorasowi powstały podstawy greckiego systemu teoretycznego.

Wśród greckich instrumentów muzycznych, z których większość jest prototypem dzisiejszych instrumentów, jednym z ważniejszych była lira. Początkowo miała cztery struny, a ich liczbę miał w VII w. p.n.e. powiększyć do siedmiu grecki muzyk i poeta Terpander, uważany też za założyciela pierwszej szkoły kształcącej muzyków. Innym instrumentem powszechnie używanym w Grecji była *kithara*, która ze względu na większe od liry pudło rezonansowe, miała też silniejszy dźwięk.

Muzyka grecka była prawdopodobnie jednogłosowa, instrumenty akompaniujące do śpiewu grały to, co było śpiewane, dodając być może pewne ozdobniki.

Jednym z najważniejszych typów utworów komponowanych w Grecji starożytnej był *nomos* wykonywany na instrumencie, albo śpiewany z towarzyszeniem liry lub instrumentu dętego o nazwie *aulos*. W Delfach organizowane były zawody dla kompozytorów i wykonawców *nomosu* na *kitharę*.

Do naszych czasów przetrwały nieliczne zabytki muzyczne z zapisem muzyki. Należą do nich m.in. [hymny](#) delfickie do Apollina (z ok. 130 r. p.n.e.) odnalezione w Delfach. Fascynującym źródłem wiedzy o greckiej muzyce i teorii są traktaty teoretyczne. Należą do nich m.in. traktaty Euklidesa z Aleksandrii z III w. p.n.e., autora słynnego podręcznika geometrii obowiązującego do czasów Kartezjusza, *Elementy geometrii*, który pozostawił również dwa traktaty muzyczne: *O podziale monochordu* oraz *O elementach muzyki* (ten ostatni nie zachował się do naszych czasów).

Największy myśliciel tej epoki, Arystoteles (384–322 p.n.e.), w swym dziele zatytułowanym *Polityka* wiele miejsca

poświęcił muzyce (w księdze VIII). Uważał on, że z czterech przedmiotów, które obejmuje wychowanie (gramatyka, gimnastyka, muzyka, rysunki), muzyka zasługuje na szczególną uwagę, bo choć „gramatyka i rysunki są pożyteczne w życiu i mają w wielu wypadkach zastosowanie, gimnastyka zaś zaprawia do męstwa”, a w przypadku muzyki można mieć wątpliwości co do jej użyteczności, ma ona jednak ważne miejsce — służy do szlachetnego i godnego wypełnienia czasu wypoczynku. Odpoczynek, co Arystoteles wielokrotnie podkreślał, jest celem wszelkiej działalności człowieka, a rozrywki „należy wprowadzić z uwzględnieniem właściwego na to czasu, tak jak się zażywa lekarstwa. Tego rodzaju poruszenie duszy jest bowiem odprężeniem, i z powodu związanej z tym przyjemności — wytchnieniem”.

Lekcja muzyki – nauczyciel i uczeń, a między nimi chłopiec dyktujący tekst. Waza czerwonofigurowa, około 510 r. p.n.e, Staatliche Antikensammlungen Museum

Mapa myśli

Muzyk grający na organach wodnych. Figura ceramiczna z Aleksandrii, I w. p.n.e, Louvre Museum

Papirus mitologiczny, tancerki Amona Themenmut, Egipt Teby, papirus polichromowany, Muzeum Narodowe w Warszawie

Ciekawostki

Historia instrumentów muzycznych jest również ściśle związana z mitami, które wynalezienie liry przypisują Hermesowi. Ten bóg wynalazców i wędrowców, ale także kupców, wędrowców, a nawet złodziei, urodził się w górach Kyllene w Arkadii i już jako niemowlę miał ukraść swemu bratu Apollinowi stado krów. Potem jednak, by złagodzić jego gniew, ofiarował mu lirę zbudowaną przez siebie ze skorupy żółwia i strun z jelit cielęcych. Dar ten osiągnął swój cel — Hermes otrzymał od Apollina na znak swej funkcji posłannika bogów laskę oplecioną dwoma węzami i opatrzoną skrzydłami, zwaną kaduceuszem, która miała łagodzić spory i kłótnie. Dlatego Hermes jest najczęściej przedstawiany z kaduceuszem i w swych skrzydlatych butach, natomiast Apollo, uważany za patrona sztuki i poezji, przewodnika muz, boga piękna i muzyki, występuje, na przykład na wazach greckich, właśnie z lirą.

Wiele współcześnie używanych terminów muzycznych wywodzi się z greckich terminów, np. [rytm](#) od *rhythmos* (równomierny chód), orkiestra od *orchestra* (kolista przestrzeń dla chóru w teatrze greckim) czy chór (*choros* – zespół tancerzy i śpiewaków).